

Filosofie pro naši dobu 6

Ladislav Hejránek

◆ bytový seminář, česky, vznik: 8. 3. 1976

◆ private seminar, Czech, origin: 8. 3. 1976

Filosofie pro naši dobu 6 [1976]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- ([kazeta 9-63]_s1a Filosofie pro naši dobu_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: Jedenáct, jo? Dvanáct, to jsme tam skončili. Tři, čtyři řádky před koncem osmnácté strany. Tady, jak máte to, že už se se skutečností nesplováme, nenoříme se do ní, neztrácíme se v ní a tak dále – udržení odlišnosti od ní. A ve skutečnosti ovšem ne pouze – tady máte to „ve skutečnosti“ jako *de facto*. Tam bych doporučoval opravdu, protože tady zrovna právě o té skutečnosti mluvíte, tak tady to „ve skutečnosti“... že už se se skutečností nesplováme, nenoříme se do ní. Patříme-li ke skutečnosti... že už se s ostatní skutečností... Radši bych to tam... Jo, tady se myslí ta... ano. Nebo nevím, protože takhle to... co jsem říkal prve. Tady člověk zvlášť... ale tady opravdu nejde o námitku, jako o nejasnost. Tady když... neodvažuji se to říct jako námitku, ale odvažuji se to setkat pouze jako... že to nějak s tím, co jsem si dřív o tom *logos* četl, tak jestli to opravdu tady nějak spolu harmonuje. Tady máte, že *logos* hloubí mezi člověkem a čímkoliv jiným spíše příkop, vytváří odstup a tak dále. A tady o tom: hlavní znak a funkcí *logos* je zpředmětnění. Mně se tam hned vybaví schéma subjekt–objekt. Je to tak od počátku? Že se má říct, že *logos* hloubí mezi člověkem a čímkoliv jiným spíše příkop? Je to především mezi člověkem a tím ostatním. Není to tak, že pro ty Řeky... u těch Řeků tam přece ta jasnost, aspoň jak já chápu, tam člověk nemá takové to výsadní postavení, jak jsme na to zvyklí chápat my teďka. Tam se ty jednotlivosti, jednotlivá jsoucna jaksi vydělují a mezi nimi také člověk. A ostatní jsoucna se zjevují, ale není to ještě v tom, jak to chápeme čistě my, že se zjevují jako objekty mně, subjektu. Tam přece ten *logos* zpočátku, Hérakleitos sám i ty ostatní, tam to bylo přece něco, co vládne všemu, takový řád, který proniká vším. Myslel jsem, že teprve postupem doby se to dostalo do té podoby, že se zde vyhloubila ta propast mezi člověkem a tou ostatní skutečností. Zatímco zpočátku to nemá ještě tuhle... Tam ten člověk, třeba i u Platóna, když píše... mně se to plete, *Ústava* nebo co tam, jak tam píše o tom, že ta obec je založená na určitém řádu, na hierarchii, a stejnou hierarchii nachází v duši, tak to není u něj jenom nějaké přirovnání. To je opravdu ten *logos*, jak vládne ve všem. U Hérakleita je to tam úplně... Je jasné, co chci říct?

Hejdánek: Jo, jasně, ano. Ono tady totiž jde o to, sice nešikovně řečeno, ono jde o tohle, že ta propast tam prostě je, akorát že tehdy lidé o ní nevěděli a my o ní víme. Protože my už víme, že to, jak byl chápán tehdy člověk jako jedna z těch skutečností, která se vynořuje, že to nejsme my. My už víme, že my jsme něco jiného. A *de facto* víme, že to platilo i pro ně, i když oni to nevěděli. To jest, oni sami sebe chápali jako věc.

Dobře, a teď k tomu *logos*. *Logos* vyhloubil tuto propast a současně tedy zatemnil, zamlžil tu jednu stranu té propasti, jeden ten břeh. Ten břeh, kterým jsme my například. Nejenom, ale také. On to všechno... *logos* vyhloubil propast a teď to, co potřeboval z té jedné strany, kterou zamlžil, to všechno objektivoval a strčil jako věci na tu stranu druhou. Takže pravda, dobro a tak dále, všechno to byly věčné ideje u Platóna. Všechno to bylo objektivované na jednu stranu. Ta propast tím pádem jako kdyby nebyla, protože ta druhá strana nebyla vůbec vidět. Ale my víme, že to byla redukce. My víme, že ta druhá strana je a že ta propast je fantastická. Takže oni, když ten *logos* chápali tak, jak ho chápali, znamenalo to, že to bylo proto, že to ještě bylo pořád v zajetí mýtu. Pro ně ten *logos*... Pro nás je to dnes nesmyslné. Vy tam říkáte, jak ten mýtus všechno spojoval, vázal dohromady, a ten *logos* to najednou nechává rozpadávat. Ale pro ně právě ten *logos* to shromažďování, sbírání v tomto smyslu dělal. To nebylo všeobecné. To jenom někteří nejhlubší myslitelé cítili, že tam jim jakýsi základ integrity chybí, tak to házeli třeba na ten *logos*. Někteří to házeli na něco jiného, ale byl to takový pokus, a to samozřejmě bylo na úrovni toho jejich pochopení *logu*. To, co oni tím slovem rozuměli. Ale něco ještě jiného je, jak ten prostředek, jímž tomu rozuměli, nebo to prostředí lépe řečeno, v němž tomu rozuměli – to je ten *logos* fakticky, jak my dnes vidíme. Ten *logos* pro nás není to, jak tomu rozuměl Hérakleitos třeba a jiní, nýbrž my ho odhalujeme i tak, jak oni nikdy tomu nerozuměli. My je usvědčujeme, že *logos* pro ně byl toto a toto, že oni v tom světě *logu* mysleli takovým a takovým způsobem, aniž by o tom věděli.

Jiný hlas: Už někteří autoři by vám řekli k tomu zas, že jsme tady cosi ztratili, co pro ně bylo dokonce

určitou samozřejmostí. To jsme už ztratili, takže tady dochází...

Hejdánek: No dobře, tak o všem je taky potřeba identifikovat, co jsme ztratili, a ať se to dotýčný pokusí rekonstruovat. Myslím, že k ničemu jinému by nedošel, než že jsme ztratili jakési víry, jakési předsudky, jakési konotace, které můžeme srovnávacím způsobem ukázat. Ale že by nám to vadilo, to bych chtěl vidět, jak by ukazoval. Spíš jsme se o to oprostili. My už nejsme tak naivní, abychom si mysleli, že a tak dále. A že by prokázal, že jsme něco ztratili, co by se dalo znovu dobýt tím, že bychom se k tomu vrátili, to myslím, že těžko by se povedlo.

Jiný hlas: Já jsem si naprosto falešně i tak trochu něco vybavoval tady, jak máte, že ten *logos* samotný nestačí, že naopak, když je sám do sebe, tak vede člověka k odlidštění. Já jsem si právě myslel, že to, jak se ten *logos* i to chápání k tomu dnešnímu chápání, že tam se právě dělo něco. Tam máte tu větu jen tak zběžně, myslím, že to tam přímo dokonce říkáte, že se k tomu ještě dostanete, až bude tématem předmětné myšlení. Tak to se mi teď... to je vám jasné, že to místo, co jste tady citoval, je v souhlasu s tím, že ta jedna strana té propasti je prostě zatemněná. To je to odlidštění. Prostě to, co je skutečně lidské, to je odlidštěné. To je redukováno tak, aby se to vešlo na tu jednu stranu té propasti. Jenže právě ta odlidštěnost, to je to, co se prosadilo úplně až v novověku se vztahem subjekt a objekt.

Hejdánek: To se prosadilo všeobecně. Ale základ toho je ve filosofii, respektive v tom myšlení, které se zmocňuje *logu*. Proto taky například faktické odlidštění ve společnosti v antice nebylo velké. Tam naopak, my se k tomu vracíme, humanismus se k tomu vracel jako ke zdrojům. Jde o ten *logos*. Ten *logos* se tam prosazoval teprve tím, že začínal v té filosofii, ale on ještě nepůsobil, neprosadil se dál.

Ono už jenom to sebevědomí lidské nebo to povědomí lidskosti tam mělo různé nedostatky, má meze. Takže ono se to dá taky ukázat, že tam hodně věcí je okrájeno z toho, co my dnes víme. Prostě existence tam není vůbec. Ale taková ta atmosféra, ta tam ještě je zachovaná, to ještě jsou zbytky toho mýtu. Tam ta lidskost byla ještě dost přítomná.

Jiný hlas: Teď se mi to už zamotává. Vy říkáte, že ta existence tam tehdy nebyla. Jak říkáte vždycky, že ta antická filosofie byla filosofie ve třetí osobě. Tak to se mi líbí v souvislosti s tím, ale právě to, že oni, že to byla filosofie, která ještě nezná subjekt, to už mě zase váže k tomu, že tam ještě nedošlo ani u těch filosofů samotných k tomu odcizení, že oni to ještě...

Hejdánek: Došlo, jenomže oni o tom nevěděli, ani netušili. Rozumíte, když se něco stane v úplné tmě, tak to není takřka vidět. Tak to můžete jenom tušit, že na to narážíte. Takže v okamžiku, kdy ta dimenze subjektu se objevila, tak to najednou vrhá čím dál větší a větší stíny tam, kde zatím byla jenom tma. Takže oni to vlastně už byli *de facto*. Samozřejmě filosofie jiná nemůže být než filosofie subjektu, jenomže oni to vůbec neuchopili.

Jiný hlas: Filosofie subjektu, jak to myslíte? Jako musí vycházet ze subjektu ten, který filosofuje?

Hejdánek: Ano, ano. No jo, ale oni na sebe přitom zapomenou.

Jiný hlas: To já říkám, jestli jsem to pochopil.

Hejdánek: Ano, samozřejmě. A proto se mluví o odlidštění. To nebyla jenom jiná situace, tam skutečně něco bylo zamlčeno, co tam bylo fakticky. My víme, že to není náš výmysl, subjekt, existence a takovéhle věci. To není výmysl, to je prostě skutečně detekce něčeho, co od té chvíle už prostě nezmizí.

To je Heideggerova snaha, kterou v *Sein und Zeit* se snažil tohleto nějak dostat z té polaritě subjekt-objekt, to bylo čistě něco, co nemá šanci. Co snad může působit užitečně jako jakýsi absurdní kontrast, ale rozhodně to není nosné. To je nesmysl. To rozdělení subjekt-objekt má jakýsi základ v realitě – uijíme toho blbého slova *realita* – ve skutečnosti. Že se do toho plete to, jak my chápeme objekt a co subjektivizujeme a objektivizujeme, to je jiná věc, to nechme stranou. Samozřejmě to tam je taky, toho je potřeba se zbavit, v tom má nepochybně pravdu, ale víceméně to má základ v realitě. Myslet si, že tím, že se nějak falešných pojmů zbavíme, tak že se dostaneme ke skutečnosti, která ještě není rozpolcena na subjekt a objekt, to je blbost. Tohle si představuje stejně blbě *Jaspers*.

Jiný hlas: Takže ta *heideggerovská*, on si jako myslel, že která není rozpolcená na *subjekt* a *objekt*, která třeba není rozpolcená tak, jak to známe, jak to je nejjasnější třeba v té moderní vědě, že tady je úplně na

jedné straně oddělený ten *subjekt*, který pouze nazírá ten *objekt*, že to je bez jakéhokoli vztahu, že ten *objekt* je, a že tady nejde o nějaký vztah, který...

Hejdánek: Podívejte se, tohleto všechno je jenom upadlá veteš antická. To moderní myšlení *subjektu* je úplně něco jiného. Tam ten *subjekt*... Proč se začalo uvažovat o *subjektu*? Protože se ukázalo, že se při uchopení skutečnosti neobejdeme zaprvé bez rozlišení vnitro a vnějšek, a to nejenom ve smyslu nějakého prostorového rozmístění, že bychom řekli: tady je mez, co je za ní, je vně, co je před ní, je uvnitř. Nýbrž tak, že to uvnitř je elementárně jiné než to navenek. To byla jedna věc, to byl vývoj, který tuhle nutnost myslet si... Jedna nutnost, a druhá nutnost byla myšlení aktivity.

Aktivita, vnitro a aktivita, to byly dvě věci, které se s tou starou *filosofií* nebylo možno uchopit, a přesto se staly něčím neobyčejně významným pro *filosofické* myšlení. Prostě to nebylo možno nadále upozadovat. Tyhle dvě věci se naopak ještě spojily a celá moderní *filosofie subjektu* spočívá v tom, že se pokouší tohleto nějak uchopit.

A dělá to tak, že to tady rozpolcuje. *Descartes* má ty dvě *substance*. *Leibniz* už říká: to není možné, to spojení přes tu šišinku je absurdní. Tak *Leibniz* vymyslí nádhernou myšlenku, že když si vymyslí nějakou tu *actio in distans*, tu božskou harmonii, tak on ten pohyb, tu hybnost, dynamiku, tu aktivitu vloží do nitra každé *monády*.

A teď ukazuje, jak už to není *substance*. To nitro *monády* není *substance*, to nitro *monády* je vlastně celý svět, respektive je to svět v malém. Tohle je přece základ moderního myšlení *subjektu*. Jestliže moderní věda to dělá tak, že vyškrtává ten *subjekt*, tak jde zpátky. Že se pokouší vyřadit *subjekt*, že všechno subjektivní takzvaně se snaží potlačit, že všechno musí být nezávislé na tom, kdo to zkoumá. Všechny tyhleto kategorie, jimiž se má ta verifikace, jimiž se má zaručit ta vědecká objektivita, toto všechno je odrovnávání toho největšího vynálezu moderní *filosofie*, který byl učiněn.

Který dělal silné potíže všem myslitelům, dokonce tak, že když podstatně mysleli o *subjektu*, tak nakonec jim zmizelo to ostatní a převáděli nakonec všechno na *subjekt* v té německé klasické *filosofii*. Ale to se musí jednou vzít vážně, kdežto ta věda to vážně nevzala. Proč? Protože pracuje metodami, které jsou naprosto nepoučeny *filosoficky*. Protože nedovede *subjekt* uchopit jako *subjekt*, musí z něj dělat *objekt*, a protože jako *objekt* je vědecký *subjekt* jenom rušivým elementem, no tak ho odbourává, snaží se ho nějak neutralizovat. A to je prostě naprostá nepoučenost.

Jiný hlas: Takže to vlastně není ani ten *Descartes*, jak se právě říká...

Hejdánek: To je předkritické, nejenom předkantovské, ale předdescartovské. U *Descarta* to jsou začátky, on *subjekt* nezná. U *Descarta* *subjekt* není nic, to je *substance res extensa*.

Jiný hlas: Takže on to také...

Hejdánek: Jenomže už tím rozlišením naznačuje, že to potřebuje nějak, že to je něco jiného. *Leibniz* potom v *Monadologii* říká, že kdybychom si představili lidský mozek jako velký mlýn a my byli mrňaví, že do toho můžeme vlézt, no tak tam přicházíme a teď tam vidíme všechny ty stroje, táhla a všelijaké ty pumpičky. My mezitím procházíme, ale duši nenajdeme. A není nic drobnějšího v tom stroji, že bychom tam nějaký šroubeček dali sem a tam a to by byly kousky duše. Ne, nic takového. Ta duše prostě není *res extensa*. Až takhle to dovádí daleko. Prostě tohleto běhá, ten mlýn, ale to myšlení, ta duše, to je zase ještě pořád něco jiného. A on na to musí jít z druhé strany. Takže samozřejmě se lze i *Descarta* dovolávat z hlediska moderní vědy. Ale fakt je, on začal něco neobyčejně významného, šáhl na něco, co potom postupně explodovalo.

Jiný hlas: V paragrafu 12, tady s těmi *Zenónovými*... Celá lidská zkušenost nemůže nabýt vrchu nad perfektně formulovaným argumentem o vyloučení pohybu. Ale že *Achilles* nedohoní želvu.

Hejdánek: Dovedete si představit, co to znamenalo, když ten *Zenón* ty argumenty předestřel. Přece každý věděl, že ten *Achilles* tu želvu předhoní. Jistě, no ale to byl jenom důkaz toho, že to, co vidíme, je klam. To je smysl toho, co říká *Zenón*.

Jiný hlas: No jistě, to je přece celá *eleatská škola* spočívá na tom, že prostě to, co vidíme, co vnímáme, to všechno je klam, samozřejmě. Vždyť ta skutečnost je jenom jedno celé kulaté *soucn*o.

Jiný hlas: Není to tak, že nemohlo by se říct naopak, že prostě ty základy filosofické, který když se vyvedou do důsledků, že se prostě ukáže, že to je absurdno?

Hejdánek: To je náš pohled. Pro ně tohleto byla... přečtete si, jak na to reagují třeba... [nesrozumitelné]... to je... No teď samozřejmě to navozuje ještě teda jistý takový... v tom jsou přece poukazy, že na něco se díváme, myslíme si, že to je hastrman a ono vlastně to je vrba, že a takový ty smyslový omyly, to je každodenní... No a teď se ukáže, že to nejsou jenom tu a tam nějaký omyl, smyslové poznání vůbec je jeden velký omyl. To je filosofická pozice. A jak silná! To požíralo všechny a zabývali se tím furt znovu a znovu, že. Přece fakticky ty Zenónovy argumenty byly vyvráceny až v době Newtona a Leibnize objevem diferenciálního počtu a integrálního. Do té doby prostě nebyl protiargument.

Jiný hlas: Já vím, že ten Zenón samozřejmě, ten to taky viděl, že ten Achilles když si dá závod, tak že vyhraje. Já jsem přesvědčený, že ten musel vidět, že to vypadá, jako kdyby ten Achilles vyhrál. To on věděl, ale nevěřil tomu, poněvadž je jasný, že ho nemůže vyhrát.

Hejdánek: Tak tady máme ještě jednu, prostě úplně konec. On tady odchází z tohoto bojiště na to duchovní, zaměřuje se také na... na jeho zdůraznění základního životního významu sebepoznání a celé se to přenáší k heslu, které zdobilo Apollónův chrám v Delfách.

Jiný hlas: To je konec dvanáctky, jo? No teď jak jsem to četl, tak jsem si myslel, že tady v tom nejde ani tak o tom hesle teda, *gnóthi seauton*. To, co tady máte, *logos* jako upřednostnění individuální, individualistické, v tom smyslu, že to chápeme my, *poznej sebe sama*, ale že tam spíš jako šlo o to *poznej sebe sama* v té své... jak by se to řeklo, v tom svém postavení, v tom svém vymezení šancí prostě tomu osudu a tak dále, že prostě tohle je spíš takový ten náš novodobý výklad, *poznej sebe sama* v tom smyslu, jakožto právě subjekt a tak, jakožto prostě... že takhle původně tam nebylo míněno.

Hejdánek: No jistěže ne, ovšem je to v tom, že je to... *poznej sebe sama* v tom smyslu jakési červík prostě, kterej... což je úplně něco jiného, než jak my to chápeme *poznej sebe* prostě, téměř jakožto bůh.

Jiný hlas: Máte pravdu, jistě.

Hejdánek: Ale jde o tohleto, že když něco filosof formuluje nebo prostě někdo, kdo cosi míní, když něco formuluje, dá dohromady myšlenku, tak se mu krásně může stát, že v té myšlence – a obvykle se stává – že v té myšlence je mnohem víc, než on tam namyslel. To je mimochodem věc, která zaslouží zvláštního ještě zkoumání a to je mimochodem jeden z argumentů taky, proč je třeba *mýtos* a *logos* chápat jako něco, v čem my myslíme, a ne co my produkujeme. Fakt je, že každá myšlenka je něčím víc i něčím míň, než si myslíme o ní. Ale někdy je něčím tak obrovsky víc, že prostě celá epocha nedohlédne, co v té myšlence je.

Gnóthi seauton je něco, z čeho žije moderní myšlení od Descarta, že. *Descartes*, co dělá jiného než *gnóthi seauton*? To je prostě on plní tuto výzvu a reflektuje ji, až se nakonec ukáže, že ji plní v tom smyslu – a celá ta dvanáctka – že vlastně dochází k protikladu toho, jak to původně mysleli.

Jiný hlas: No jistě.

Hejdánek: Jenomže co je myšlenka? Myšlenka je to, jak to ten dotyčný myslí, anebo co znamená? To je podle toho, co máme na mysli. Koneckonců my dneska čteme třeba *Platóna* ne proto, abychom se vmysleli do jeho duše, nýbrž protože tam jsou filosofémata, která dodnes jsou závažná. Že nám vůbec nejde o to, jak to tenkrát myslel, nebo když nám o to jde, tak proto, abychom se dostali hloub, než třeba ten takový povrchní čtení. Ten *Platón* je nám... jak on to myslel, je nám důležitější proto, abychom my nezůstali příliš po povrchu, poněvadž on šel do hloubky. Ale pokud můžeme jít my víc do hloubky než on, tak nám může být ukradený, jak on to myslel.

A fakt je, že ta zásada *poznej sebe sama* je prostě něco, i když to vlastně je zásada, která vznikla na půdě mýtu, i když už na naprostém teda konci a v srabu a v úpadku a tak dál, čili tam... ale to je prostě nápis v Delfách. To není filosofická zásada. Filosofové ji dodatečně recipovali, čili už jak to ve filosofii bylo interpretováno tehdy, už to je reinterpretační. Už tehdy poznali, že v tom je víc, než si mysleli ti, co to napsali na ten chrám. O to tím spíš můžeme my tam vidět víc. Ta myšlenka poznání sebe sama je něco víc, něco podstatnějšího, než to, co si přitom myslel ten, kdo to poprvé formuloval, nebo kdo to potom

ještě po desítkách a stovkách let opakoval. Čili v tomhle máte naprosto pravdu, že to je taková anachronická záležitost to takhle vykládat, no jistě, ale koneckonců ta myšlenka tam je.

Sókratés nedělal celou dobu nic jiného, než že prostě to, co se tak běžně říkalo, tak bral vážně a dováděl to do těch zvláštních výsledků. Koneckonců tohle je jenom dovedení do důsledku, ke kterému bylo potřeba věků. Nestačil to udělat jeden člověk, poněvadž jeden člověk žije v určitém prostředí myšlenkovým, v určité atmosféře a nepřekročí svůj stín. Jenomže někdo by mohl namítnout právě, že se právě ztratilo cosi jako hlediska určitého pojetí, že se právě to, co tam bylo to pravé, pravdivé, že prostě to vedlo k tomu...

Jiný hlas: Že vědění je moc a k titanismu člověka, zatímco to důležité z hlediska jiné pozice by bylo, že člověk je vlastně vydaný napospas, a to je v tom úplně pryč. Teď vím, že tímto nějak...

Hejdánek: Je pryč, je to pryč u Bacona. Ale je to pryč. V té myšlence to je přece tohle. To není jenom proto, že oni to tak mysleli. V té myšlence to je. Ale Bacon byl pro tohle slepý, zatímco oni byli slepí pro něco, co Bacon ukázal.

Ne, vůbec, je to přesun. Například je zajímavé to srovnat. Bacon považoval za svůj obrovský objev, že vědění je moc. To věděl Thalés taky a ukazoval to jen tak *by the way*, jenom tak vedle, *by the way* to ukazoval svým soukmenovcům, že své chytrosti může použít takovým kupeckým způsobem. Skoupil úrodu a pak na tom silně vydělal, pak se toho všeho vzdal. Na takovouhle moc kašle.

A Bacon najednou odhaluje, že to je ono, to je ono, když se skoupí úroda. Jak by se řeklo, angličtí kramáři, každý Angličan udělá kramáře [nesrozumitelné].